

חידושי הרד"ל
 האוכל טבל של
 מעשר עני חייב
 מיתה. יושלמי פ"ד
 דדמאי, ותמומת
 סוף פרשת ראה.
 וטען טוספות יבמות
 ופז, א"ל ד"ה אי
 מההס כ"ו טוספתין
 בזה: אין לך דור
 בו של עגל. כמו
 שכתוב (עומם ג, יד)
 ביום פקדי וגו', וזמן
 שאמרו בסנהדרין
 (קב, א):

חידושי הרש"ש
 [כח] האוכל טבל
 של מעשר עני
 חייב מיתה. וכן הוא
 בירושלמי פ"ד דדמאי,
 הביאו הר"ש שם מ"ג,
 וזה דלא בהרמב"ם ז"ל
 ופ"י מלכות מלכות
 אסורות ה"ט, שפסק
 דאין בו חיוב מיתה,
 וקלסו איש ריבוי,
 והטוספות (יבמות פו,
 א ד"ה אי) נספתין
 בזה. וכן ה"ר' בנדרים
 (פד, ז) כתב שיש בו
 חיוב מיתה, ע"פ שם:

זרע אברהם
 [כט] אמר ר' אחא
 וברי הענין שהוכיח
 על שצברו לשלוח
 עבדים ושפחות, ואמר
 להם הנבזיא וימיה
 לך, לכן כה אמר
 ה' אתם לא שמעתם
 אולי לקרא דרור וגו'
 הני קרא לכם דרור
 וגו' אל החרב וגו',
 וקודם זה כתיב וגו',
 כ"ה (כז) כה אמר ה'
 אם לא כריתו יום
 ולילה חקוק שמים
 וארץ לא שמתו, וגם
 זרע יעקב ודוד עבדי
 אמנם מקחת ומורשו
 מושלים, וקשה למה
 אמר הנבזיא עונם כל
 כך על ציוט שמיטתם,
 ולא על שחר עבירות
 שגשג. ועוד קשה
 סמיכות כה אמר ה'
 אם לא כריתו יום
 ונראה לפי דאיתא
 בברכות (כז, ב) אמר
 רב תמן בר יתא מני
 יובלות לקדש שמיטין,
 ובתוספות (סג ד"ה
 מנו) בשם תורת
 כהנים, זה דבר
 השמיטה שמוט כל
 צבל משה ידו ודברים
 טו, ב, שגני שמיטת
 הכתוב מדבר, בזמן
 [שהיוכל טוגה שמיטה
 טוגה, ובזמן שאין
 הויכל טוגה אין שמיטה
 טוגה, כרבי, ורבי
 לא סבירא להו הכי,
 ור"ה פוסק ויורק]

באן הוא אומר גלתה. לשון נקבה: ולהלן. במלכים ז' (יז, כג):
 ביון שגלו בו. והתם אמר הכתוב שהקדוש ברוך הוא הגלה אותם
 (מתנות כהונה): מעוני על שאבלו חמוץ. דקשה וכי משוני גלו,
 אדרבה מרוב עושר גלו, וחספס בחזותם ישליכו (יחזקאל ז, יט), וכן
 [מרוז עבודה, אדרבה מרוב] גלה
 גלו, להכי קאמר שקאי על חמץ, ולפי
 שאכילת מלה הוא על סם שגאלו,
 נמלא חולב חמץ ככופר בגאלוה, לכן
 גלו על זה. והא דלא קאמר משום שלא
 אכלו מלה, דלא מסתבר שמשום ציטול
 מלות עשה יתייבבו גלות ויפה ענף):
 טבל של מעשר עני. תבואה שלא
 הופרש מהם מעשר עני חייב מיתה,
 משום שנאמר (משלי כב, כז) אל
 תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש
 (מתנות כהונה): דבר אחר מעוני
 על שעברו. מפרש מטוני, צעון
 עגל דכתיב ביה קול ענות: אמר ר'
 אחא קול קילוס בו. אין זה כאן
 מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול
 טנות מביאו כאן, וזילקוט לא גרסינן
 ליה (מתנות כהונה): שאינו נוטל
 מחטאו של עגל. לא שם שהיה
 חמילת כל חטאים אל ישראל, ושאמר
 עלה הכתוב אלח חטאי העם הזה
 חטאה גדולה. וטעין במהרש"א בחלק
 (וסנהדרין דף קב, א). ואין להקשות
 אבות יאכלו בזמן וגו', דיש לומר
 כשאחזין מעשה אבותיהם בידים
 לוקין צעון אביהם (ויפה ענף): (כט)
 [ל] מקץ שבע שנים וגו'. ותשובו
 אתם היום ותעשו את הישר צעיתי
 לקרא דרור איש לרעהו וגו', ותשובו
 ותחללו את שמי ותשיבו איש את
 עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם
 חפשים לנפשם וגו', הנני קרא לכם
 דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר
 ואל הרעב וגו': אילו מצאה מנוח

לא היתה חוזרת. ומשום דקשה ליה לכתב דכתיב גלתה יהודה, מה תלמוד לומר עוד היא ישבה בגוים, פשיטא שאם גלתה מארצה שיסבה
 בין הגוים, לכן אמר שהכי פירושו, היא ישבה בנפש חפלה בגוים, ולא היו נותנים לב לשוב ולחזור, אלא שלא עלתה בידה לפי שלא מלאה
 מנוח, וטעם זה הכתוב מקושר יפה בצומרו גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, ופרש"י מחמת עוני ומרוב עבודה שהכנידו עליה כשדים,
 כלומר בעוד היותם בארץ, כבר היה להם עוני ורוב עבודה מכשדים שהכנידו עליה עול, והיינו דכתיב בתריה היא ישבה בגוים, כלומר
 באשר כבר בארצה היה לה עוני ורוב עבודה, לפיכך בנפש חפלה ישבה בגוים ולהטמטע ביניהם, בתשכס כי שם אדרבה תהיה להם
 הרוחה ביותר, ולא עלתה בידם, כי אדרבה שם לא מלאה מנח כלל (נור הקודם): ולא מצאה היונה מנוח. ודקישא ליה מה תלמוד
 לומר ולא מלאה היונה וגו', הא מדכתיב ותשב אליו אל התיבה כי מים על פני הארץ שמעין לה, ולכך מפרש דלתי לדיוקא הא אילו מלאה
 מנוח, ראה לומר דהא אילו מלאה רק מנוח לכך רגליה, אף על פי שלא היה לה ישיבת הרווחה אלא על ידי הדחק לא היתה חוזרת, ואף
 בפעם השני לא חזרה אלא מפני שעדיין לא יכלה לנשטת לה שם קן כלל, אף על ידי הדחק, ואף על פי שהיה עלה זית טרף צפיה, מכל
 מקום עדיין לא נכרו רק ראשי חילנות, וכן לא נמלא כלל טרף בארץ (ויפה תורא):

מתנות כהונה
 מהם מעשר עני: חייב מיתה. יש לפרש הטעם משום שנאמר ומשלי
 כב, כז - כג) אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש: אמר רבי
 אחא בו. גם זה אין כאן מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול ענות,
 מביאו פה, וזילקוט לא גרס ליה: [כט] ומרוב עבודה: לא היתה
 חוזרת. לארץ ישראל: לא מצאה מנוח. לפיכך חזרה אל תוך התיבה:

באן הוא אומר גלתה. לשון נקבה: ולהלן. במלכים ז' (יז, כג):
 ביון שגלו בו. והתם אמר הכתוב שהקדוש ברוך הוא הגלה אותם
 (מתנות כהונה): מעוני על שאבלו חמוץ. דקשה וכי משוני גלו,
 אדרבה מרוב עושר גלו, וחספס בחזותם ישליכו (יחזקאל ז, יט), וכן
 [מרוז עבודה, אדרבה מרוב] גלה
 גלו, להכי קאמר שקאי על חמץ, ולפי
 שאכילת מלה הוא על סם שגאלו,
 נמלא חולב חמץ ככופר בגאלוה, לכן
 גלו על זה. והא דלא קאמר משום שלא
 אכלו מלה, דלא מסתבר שמשום ציטול
 מלות עשה יתייבבו גלות ויפה ענף):
 טבל של מעשר עני. תבואה שלא
 הופרש מהם מעשר עני חייב מיתה,
 משום שנאמר (משלי כב, כז) אל
 תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש
 (מתנות כהונה): דבר אחר מעוני
 על שעברו. מפרש מטוני, צעון
 עגל דכתיב ביה קול ענות: אמר ר'
 אחא קול קילוס בו. אין זה כאן
 מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול
 טנות מביאו כאן, וזילקוט לא גרסינן
 ליה (מתנות כהונה): שאינו נוטל
 מחטאו של עגל. לא שם שהיה
 חמילת כל חטאים אל ישראל, ושאמר
 עלה הכתוב אלח חטאי העם הזה
 חטאה גדולה. וטעין במהרש"א בחלק
 (וסנהדרין דף קב, א). ואין להקשות
 אבות יאכלו בזמן וגו', דיש לומר
 כשאחזין מעשה אבותיהם בידים
 לוקין צעון אביהם (ויפה ענף): (כט)
 [ל] מקץ שבע שנים וגו'. ותשובו
 אתם היום ותעשו את הישר צעיתי
 לקרא דרור איש לרעהו וגו', ותשובו
 ותחללו את שמי ותשיבו איש את
 עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם
 חפשים לנפשם וגו', הנני קרא לכם
 דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר
 ואל הרעב וגו': אילו מצאה מנוח

לא היתה חוזרת. ומשום דקשה ליה לכתב דכתיב גלתה יהודה, מה תלמוד לומר עוד היא ישבה בגוים, פשיטא שאם גלתה מארצה שיסבה
 בין הגוים, לכן אמר שהכי פירושו, היא ישבה בנפש חפלה בגוים, ולא היו נותנים לב לשוב ולחזור, אלא שלא עלתה בידה לפי שלא מלאה
 מנוח, וטעם זה הכתוב מקושר יפה בצומרו גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, ופרש"י מחמת עוני ומרוב עבודה שהכנידו עליה כשדים,
 כלומר בעוד היותם בארץ, כבר היה להם עוני ורוב עבודה מכשדים שהכנידו עליה עול, והיינו דכתיב בתריה היא ישבה בגוים, כלומר
 באשר כבר בארצה היה לה עוני ורוב עבודה, לפיכך בנפש חפלה ישבה בגוים ולהטמטע ביניהם, בתשכס כי שם אדרבה תהיה להם
 הרוחה ביותר, ולא עלתה בידם, כי אדרבה שם לא מלאה מנח כלל (נור הקודם): ולא מצאה היונה מנוח. ודקישא ליה מה תלמוד
 לומר ולא מלאה היונה וגו', הא מדכתיב ותשב אליו אל התיבה כי מים על פני הארץ שמעין לה, ולכך מפרש דלתי לדיוקא הא אילו מלאה
 מנוח, ראה לומר דהא אילו מלאה רק מנוח לכך רגליה, אף על פי שלא היה לה ישיבת הרווחה אלא על ידי הדחק לא היתה חוזרת, ואף
 בפעם השני לא חזרה אלא מפני שעדיין לא יכלה לנשטת לה שם קן כלל, אף על ידי הדחק, ואף על פי שהיה עלה זית טרף צפיה, מכל
 מקום עדיין לא נכרו רק ראשי חילנות, וכן לא נמלא כלל טרף בארץ (ויפה תורא):

מתנות כהונה
 מהם מעשר עני: חייב מיתה. יש לפרש הטעם משום שנאמר ומשלי
 כב, כז - כג) אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש: אמר רבי
 אחא בו. גם זה אין כאן מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול ענות,
 מביאו פה, וזילקוט לא גרס ליה: [כט] ומרוב עבודה: לא היתה
 חוזרת. לארץ ישראל: לא מצאה מנוח. לפיכך חזרה אל תוך התיבה:

מתנות כהונה
 מהם מעשר עני: חייב מיתה. יש לפרש הטעם משום שנאמר ומשלי
 כב, כז - כג) אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש: אמר רבי
 אחא בו. גם זה אין כאן מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול ענות,
 מביאו פה, וזילקוט לא גרס ליה: [כט] ומרוב עבודה: לא היתה
 חוזרת. לארץ ישראל: לא מצאה מנוח. לפיכך חזרה אל תוך התיבה:

באן הוא אומר גלתה. לשון נקבה: ולהלן. במלכים ז' (יז, כג):
 ביון שגלו בו. והתם אמר הכתוב שהקדוש ברוך הוא הגלה אותם
 (מתנות כהונה): מעוני על שאבלו חמוץ. דקשה וכי משוני גלו,
 אדרבה מרוב עושר גלו, וחספס בחזותם ישליכו (יחזקאל ז, יט), וכן
 [מרוז עבודה, אדרבה מרוב] גלה
 גלו, להכי קאמר שקאי על חמץ, ולפי
 שאכילת מלה הוא על סם שגאלו,
 נמלא חולב חמץ ככופר בגאלוה, לכן
 גלו על זה. והא דלא קאמר משום שלא
 אכלו מלה, דלא מסתבר שמשום ציטול
 מלות עשה יתייבבו גלות ויפה ענף):
 טבל של מעשר עני. תבואה שלא
 הופרש מהם מעשר עני חייב מיתה,
 משום שנאמר (משלי כב, כז) אל
 תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש
 (מתנות כהונה): דבר אחר מעוני
 על שעברו. מפרש מטוני, צעון
 עגל דכתיב ביה קול ענות: אמר ר'
 אחא קול קילוס בו. אין זה כאן
 מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול
 טנות מביאו כאן, וזילקוט לא גרסינן
 ליה (מתנות כהונה): שאינו נוטל
 מחטאו של עגל. לא שם שהיה
 חמילת כל חטאים אל ישראל, ושאמר
 עלה הכתוב אלח חטאי העם הזה
 חטאה גדולה. וטעין במהרש"א בחלק
 (וסנהדרין דף קב, א). ואין להקשות
 אבות יאכלו בזמן וגו', דיש לומר
 כשאחזין מעשה אבותיהם בידים
 לוקין צעון אביהם (ויפה ענף): (כט)
 [ל] מקץ שבע שנים וגו'. ותשובו
 אתם היום ותעשו את הישר צעיתי
 לקרא דרור איש לרעהו וגו', ותשובו
 ותחללו את שמי ותשיבו איש את
 עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם
 חפשים לנפשם וגו', הנני קרא לכם
 דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר
 ואל הרעב וגו': אילו מצאה מנוח

לא היתה חוזרת. ומשום דקשה ליה לכתב דכתיב גלתה יהודה, מה תלמוד לומר עוד היא ישבה בגוים, פשיטא שאם גלתה מארצה שיסבה
 בין הגוים, לכן אמר שהכי פירושו, היא ישבה בנפש חפלה בגוים, ולא היו נותנים לב לשוב ולחזור, אלא שלא עלתה בידה לפי שלא מלאה
 מנוח, וטעם זה הכתוב מקושר יפה בצומרו גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, ופרש"י מחמת עוני ומרוב עבודה שהכנידו עליה כשדים,
 כלומר בעוד היותם בארץ, כבר היה להם עוני ורוב עבודה מכשדים שהכנידו עליה עול, והיינו דכתיב בתריה היא ישבה בגוים, כלומר
 באשר כבר בארצה היה לה עוני ורוב עבודה, לפיכך בנפש חפלה ישבה בגוים ולהטמטע ביניהם, בתשכס כי שם אדרבה תהיה להם
 הרוחה ביותר, ולא עלתה בידם, כי אדרבה שם לא מלאה מנח כלל (נור הקודם): ולא מצאה היונה מנוח. ודקישא ליה מה תלמוד
 לומר ולא מלאה היונה וגו', הא מדכתיב ותשב אליו אל התיבה כי מים על פני הארץ שמעין לה, ולכך מפרש דלתי לדיוקא הא אילו מלאה
 מנוח, ראה לומר דהא אילו מלאה רק מנוח לכך רגליה, אף על פי שלא היה לה ישיבת הרווחה אלא על ידי הדחק לא היתה חוזרת, ואף
 בפעם השני לא חזרה אלא מפני שעדיין לא יכלה לנשטת לה שם קן כלל, אף על ידי הדחק, ואף על פי שהיה עלה זית טרף צפיה, מכל
 מקום עדיין לא נכרו רק ראשי חילנות, וכן לא נמלא כלל טרף בארץ (ויפה תורא):

מתנות כהונה
 מהם מעשר עני: חייב מיתה. יש לפרש הטעם משום שנאמר ומשלי
 כב, כז - כג) אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש: אמר רבי
 אחא בו. גם זה אין כאן מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול ענות,
 מביאו פה, וזילקוט לא גרס ליה: [כט] ומרוב עבודה: לא היתה
 חוזרת. לארץ ישראל: לא מצאה מנוח. לפיכך חזרה אל תוך התיבה:

מתנות כהונה
 מהם מעשר עני: חייב מיתה. יש לפרש הטעם משום שנאמר ומשלי
 כב, כז - כג) אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש: אמר רבי
 אחא בו. גם זה אין כאן מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול ענות,
 מביאו פה, וזילקוט לא גרס ליה: [כט] ומרוב עבודה: לא היתה
 חוזרת. לארץ ישראל: לא מצאה מנוח. לפיכך חזרה אל תוך התיבה:

באן הוא אומר גלתה. לשון נקבה: ולהלן. במלכים ז' (יז, כג):
 ביון שגלו בו. והתם אמר הכתוב שהקדוש ברוך הוא הגלה אותם
 (מתנות כהונה): מעוני על שאבלו חמוץ. דקשה וכי משוני גלו,
 אדרבה מרוב עושר גלו, וחספס בחזותם ישליכו (יחזקאל ז, יט), וכן
 [מרוז עבודה, אדרבה מרוב] גלה
 גלו, להכי קאמר שקאי על חמץ, ולפי
 שאכילת מלה הוא על סם שגאלו,
 נמלא חולב חמץ ככופר בגאלוה, לכן
 גלו על זה. והא דלא קאמר משום שלא
 אכלו מלה, דלא מסתבר שמשום ציטול
 מלות עשה יתייבבו גלות ויפה ענף):
 טבל של מעשר עני. תבואה שלא
 הופרש מהם מעשר עני חייב מיתה,
 משום שנאמר (משלי כב, כז) אל
 תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש
 (מתנות כהונה): דבר אחר מעוני
 על שעברו. מפרש מטוני, צעון
 עגל דכתיב ביה קול ענות: אמר ר'
 אחא קול קילוס בו. אין זה כאן
 מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול
 טנות מביאו כאן, וזילקוט לא גרסינן
 ליה (מתנות כהונה): שאינו נוטל
 מחטאו של עגל. לא שם שהיה
 חמילת כל חטאים אל ישראל, ושאמר
 עלה הכתוב אלח חטאי העם הזה
 חטאה גדולה. וטעין במהרש"א בחלק
 (וסנהדרין דף קב, א). ואין להקשות
 אבות יאכלו בזמן וגו', דיש לומר
 כשאחזין מעשה אבותיהם בידים
 לוקין צעון אביהם (ויפה ענף): (כט)
 [ל] מקץ שבע שנים וגו'. ותשובו
 אתם היום ותעשו את הישר צעיתי
 לקרא דרור איש לרעהו וגו', ותשובו
 ותחללו את שמי ותשיבו איש את
 עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם
 חפשים לנפשם וגו', הנני קרא לכם
 דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר
 ואל הרעב וגו': אילו מצאה מנוח

לא היתה חוזרת. ומשום דקשה ליה לכתב דכתיב גלתה יהודה, מה תלמוד לומר עוד היא ישבה בגוים, פשיטא שאם גלתה מארצה שיסבה
 בין הגוים, לכן אמר שהכי פירושו, היא ישבה בנפש חפלה בגוים, ולא היו נותנים לב לשוב ולחזור, אלא שלא עלתה בידה לפי שלא מלאה
 מנוח, וטעם זה הכתוב מקושר יפה בצומרו גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, ופרש"י מחמת עוני ומרוב עבודה שהכנידו עליה כשדים,
 כלומר בעוד היותם בארץ, כבר היה להם עוני ורוב עבודה מכשדים שהכנידו עליה עול, והיינו דכתיב בתריה היא ישבה בגוים, כלומר
 באשר כבר בארצה היה לה עוני ורוב עבודה, לפיכך בנפש חפלה ישבה בגוים ולהטמטע ביניהם, בתשכס כי שם אדרבה תהיה להם
 הרוחה ביותר, ולא עלתה בידם, כי אדרבה שם לא מלאה מנח כלל (נור הקודם): ולא מצאה היונה מנוח. ודקישא ליה מה תלמוד
 לומר ולא מלאה היונה וגו', הא מדכתיב ותשב אליו אל התיבה כי מים על פני הארץ שמעין לה, ולכך מפרש דלתי לדיוקא הא אילו מלאה
 מנוח, ראה לומר דהא אילו מלאה רק מנוח לכך רגליה, אף על פי שלא היה לה ישיבת הרווחה אלא על ידי הדחק לא היתה חוזרת, ואף
 בפעם השני לא חזרה אלא מפני שעדיין לא יכלה לנשטת לה שם קן כלל, אף על ידי הדחק, ואף על פי שהיה עלה זית טרף צפיה, מכל
 מקום עדיין לא נכרו רק ראשי חילנות, וכן לא נמלא כלל טרף בארץ (ויפה תורא):

מתנות כהונה
 מהם מעשר עני: חייב מיתה. יש לפרש הטעם משום שנאמר ומשלי
 כב, כז - כג) אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש: אמר רבי
 אחא בו. גם זה אין כאן מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול ענות,
 מביאו פה, וזילקוט לא גרס ליה: [כט] ומרוב עבודה: לא היתה
 חוזרת. לארץ ישראל: לא מצאה מנוח. לפיכך חזרה אל תוך התיבה:

מתנות כהונה
 מהם מעשר עני: חייב מיתה. יש לפרש הטעם משום שנאמר ומשלי
 כב, כז - כג) אל תגזול דל וגו' וקבע את קובעייהם נפש: אמר רבי
 אחא בו. גם זה אין כאן מקומו, אלא אגב שמביא פסוק קול ענות,
 מביאו פה, וזילקוט לא גרס ליה: [כט] ומרוב עבודה: לא היתה
 חוזרת. לארץ ישראל: לא מצאה מנוח. לפיכך חזרה אל תוך התיבה:

מסורת המדרש
 לא. ילקוט כאן רמז
 ח"פ א'
 לב. סנהדרין דף ק"ב.
 ילקוט סדר תשא רמז
 ט"ז:
 לג. ילקוט כאן רמז
 ח"פ א'
 לד. ב"ר פרעה ל"ג.
 ילקוט סדר נח רמז
 י"ט:

אם למקרא
 ויבא אותם מלך ככל
 וימתם ברגלם בארץ
 חמת ויגל ויחיה
 מעל ארצות:
 (ירמיה נבוב)

לא תאכל עליו חמץ
 שבעת ימים תאכל
 עליו מצות לחם
 עני פי בחיובן יאמרו
 מארץ מצרים למען
 תזכור את יום צאתך
 מארץ מצרים כל ימי
 תיך:
 (דברים טו)

ואם איש עני הוא לא
 תשכב בעבטו:
 (שם כ"ב)
 לא תעשק שכיר עני
 ואביון מאתמול או
 כיצור אשר בארץ
 בשבעת ימי:
 (שם ט"ז)

וכרמך לא תעולל
 ופרט כרמך לא
 תלקט לעני ולגר
 תשוב אתם אני ה'
 אלהיכם:
 (ויקרא י"ז)

ויאמר אין קול ענות
 גבורה ואין קול ענות
 חלושה קול ענות
 אגבי שמע:
 (שמות ל"ב)

מקץ שבע שנים
 תשלוך איש את
 אחיו העברי אשר
 ימכר דך ועבדך שש
 שנים ושלוחתו חפשי
 משפט ולא שמעו
 אבותיכם אלי ולא
 השמו את אונם:
 (ירמיה ל"ד)

ולא מצאה היונה
 מנוח ואין רגלה
 ותשב אליו אל
 התבה כי מים על
 פני כל הארץ וישלח
 ידו ויקחה ויבא אתה
 אליו אל התבה:
 (בראשית ח"ג)

מסורת המדרש
 אלוהי עולם
 מעוני על שאבלו
 בו. דקשה וכי משוני
 גלו, אדרבה מרוב
 עושר גלו, וחספס
 בחזותם ישליכו, וכן
 מרוב עבודה לקמן
 סימן כט, אדרבה
 מרוב עושר גלו:

חידושי הרד"ל
 [כט] כהוא דתנן
 דברי בן ננס ברי
 פקח דביי דבבא
 בטרף און, ומשמע
 כאל דכדברי בן ננס,
 השני שם במתניתין
 שלפניו, נמשך משנה
 זו בסמימיו ובמלריו.
 אבל בש"ס שם וקא,
 אה מבוחר דקאי
 אמתניתין דלעיל:

חידושי הרש"ש
 [כט] כהוא דתנן
 דברי בן ננס ברי
 הוא בבבא בתרא
 פ"א משנה ג' ע"ן ס:
 רבי אבא בר כהנא
 אמר ברי סוגיא
 דיומא ברי ורבי
 לוי אמר ברי סוגיא
 דטיהרא ברי. כן
 לריך לומר וקדמוכה
 גס כן ממעטת הכונה:

זרע אברהם

ואם יהיה שמיטה,
 ועל כרחיך סביר
 שהפירוש פירושו כפירוש
 הרמב"ן, שכל תנאי
 נאמרה, שיתן להם
 ארץ ישראל על תנאי
 ודוק, לכן אמר להם
 והקב"ה ע"י יימיהו
 העושה, שקרא לבר
 ותרב וגו'. אבל
 בזמנא הפסח ואם
 יהיה היובל, פירושו
 שקאי על הגלות, ואם
 תאמר למה על כתיב
 בקרבנות גס כן אם,
 זה אינו [אלא] לפי
 שבעלו לפתוך, מה
 שאין כן היובל לא
 יבטלו לפתוך, כמאן
 דלומר ביזשמי
 דמגילה פ"א ה"ה
 שהורה לא יבטל
 לפתוך. ויחיה במדרש
 רבה ובראשית פ"א,
 אה בראשית ברא
 אלהים את השמים
 ואת הארץ ובראשית
 אה, אה, בצביל תורה
 שנקראת ראשית, את
 השמים, אפילו השמים
 חדשים שלפתוך, כנראה
 בלוחו פסח וצ"ל אה,
 אה כן על כרחיך
 אה השמים החדשים
 כנראה מכה התורה,
 על כרחיך התורה לא
 יבטל לפתוך, ומה
 שאמר כה אמר ה'
 אה לא בריי חקות
 ואם כן התורה לא
 יבטל לפתוך, ואם כן
 שפיר אה יהיה היובל
 ודוק. ונראה לי לישב
 בזה ומה שכתב בזה
 מראה בסם הרמב"ן,
 כעת יאמר לישב
 (במדבר כג, כג),
 כעת, שכן ברייתא
 רמב"ם ודף אהו וכו'.

בסימניו ובמצרניו ופירוש לפי שדרך המלכות כלאר יעבור המילר והיינו הספר (בלשון אשכנז גרענין) און יבולין נלגוע בו, ואמר שרוע מולס היה שהשיגוה בין המלרים, שלא יכלו להמלט ויפה ענף: **ביומין דעקא**. לרות, דרש המלרים לשון לער ומילר: דהוא גזיו סוגיא

דיומא. פירוש עוקר וחוקך עיקר עילומו של היום, דהיינו מראש שעה ששית עד סוף שעה תשיעית, שזה עילומו של יום, ופירוש קטב ענין כריטה, ישוד לשון שולל ושודד (מתנות כהונה): דהוא גזיו סוגיא **דטיהרא ברי**. פירוש שהוא עובר וחוקך מהלך של להרים דהיינו מסוף שעה רביעית עד ראש שעה תשיעית, ועיין כל זה בסדר נשא: **חמתיה**. ראה אותו קטב מרירי: **עבן בית**. נחש בית הוא, שאינו מוזיק, לפיכך לא היה מתיירא ממנו, אכן בסדר נשא פרשה י"ב גרס ולא נפל אמרו אף על פי כן מה, וטעות הסופר נגלה לעין (מתנות כהונה): **בחדא בנישתא ברי**. צבית הכנסת ממקום קסרין, ראה איש אחד נושא בידו מקל עץ והלך להכות חבירו, ראה רבי אבהו מוזיק אחד עומד מאחורי אותו האיש ובידו מקל של ברזל, עמד ר' אבהו ומנעו שלא יכנו, ולרירה פירושו ומנעו, ואמר ליה מה אתה רולה להרוג את חבירך, ואמר ליה וכי בזה שהוא עץ קטן יכול אדם להרוג חבירו, אמר ליה מוזיק אחד עומד מאחורי אותו איש שצידך, והוא יכנו בלוחו שבידו וימות: הוה מפקיד ברי. היה מזה למלמדים עם התינוקות מקרא ומשנה, שלא ירימו אפילו רעוה

להכות בו התינוקות באלו הימים שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: דיהוון מפטריין. שיפטר התינוקות ולא ילמדו עמהם בזאת ארבע שעות שבהן קטב מרירי שולט, פן יבאזו להכותן: טלאי. פירוש ילדים:

ובמצרניו. בין מצר ומצור, כמו שפירש"י בצמגילה זו (איכה א, ג ד"ה בין המלרים): **דעקא**. לרות, דרש המלרים, לשון לער ומילר: **דהוא גזיו סוגיא דיומא**. פירוש עובר וחוקך עיקר עילומו של היום, דהיינו מראש שעה ששית עד סוף שעה תשיעית, שזה עילומו של יום. ופירוש קטב, ענין כריטה, ישוד, לשון שולל ושודד. ועיין **במדבר רבה פרשה י"ב** (סומן ג), ותמלא כי כן הוא: הכי גרסינן **ורבי לוי אומר דהוא גזיו סוגיא דטיהרא גזיו סוגיא** מסופיהוון ברי. פירוש שהוא עובר וחוקך עיקר עילומו של היום, דהיינו מסוף שעה רביעית עד ראש שעה תשיעית, וכל זה תמלא מבוחר בפרשת נשא, על פי מדרש שוחר טוב: **חמתיה**. ראה אותו קטב מרירי: **עבן בית**. נחש בית הוא שאינו מוזיק, כדאיתא בבראשית רבה פרשה כ"ד, (סומן א) לפיכך לא היה מתיירא ממנו. אכן בפרשת נשא פרשה י"ב גרסינן, ולא נפל אמרו אף על פי כן מה, וטעות הסופר נגלה לעין: **בחדא בנישתא ברי**. צבית הכנסת ממקום קסרין,

ורכוותיה ובגוים ההם לא תרגיע וכו'. זה כתוב בקבלות שבמשנה תורה והכוונה לפי שבפסוק דלעיל מיניה כתיב ועבדת את אלהים אחרים וגו', על כן הוכרח לומר שמה בסוף כל הקבלות, ובגוים ההם לא תרגיע, שבוין שדבקה לעבוד עבודה זרה, אם תרגיע אחר כל זה ותהיה כהם לעם אחד, שזהו שלא תהיה עוד לחזור לירושלים, על כן אמר שפילו אחר שחזרת לרחם אפילו הכי לא תרגיע ביהם, ולא יהיה ימות השנה לא יכלו למו וענף יוסף מהדורא קמא בשם ספר לחם דמעשה: **משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב**. והם מה שמלינו בפי' דתעניות וכו', (ז) חמשה דברים אירעו את אשופתי

קטב מרירי. בשירת האזינו (פסוק כד) וקטב מרירי, ונקרא בתהלים (לא, ו) מקטב ישוד להרים. במדבר רבה (וי, ג) כל הענין בשנים רבים, ובמדבר תהלים (מזמור לא): **גזיו סוגיא דטיהרא**. גזיו ושודד חוקך שליטת השמש וחומה, היינו מתחלת שש שעות עד סוף תשע שעות, הם ארבע שעות. ועיין גם במדבר רבה השנייים, ולריך עיין לזכר:

ורכוותיה (דברים כח, טו) "ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך".

[א.ג] **"כל רדפיה השיגוה בין המצרים"**, בההיא דתנן: **דברי בן ננס, בסימניו ובמצרניו** (בבא בתרא ג, א), **להיךר אחר**, **"כל רדפיה השיגוה בין המצרים"** **ביומין דעקא, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, שבהם קטב מרירי מצוי, כמה דאתא אמר** (תהלים צא, ו) **"מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים"**, **רבי אבא בר כהנא ורבי לוי, רבי אבא בר כהנא אמר: ליהווא גזיו סוגיא** **דטיהרה מרישיהוון דשית עד סופיהוון דתשע, ורבי לוי אמר: דהוא גזיו סוגיא** **דיומא מסופיהוון דארבע עד רשיהוון דתשע, ואינו מהלך לא בחמה ולא בצל, אלא בצל השמוך לחמה, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר: בולז מלא עינים קליפות ושיערו שערות, ורבי שמעון בן לקיש אמר: עין אחת נתונה על לבו וכל מי שרואה אותו נופל ומת, ומעשה בחסיד אחד שראה אותו ונפל על פניו ומת, ויש אומרים יהודה ברבי יהוה, שמואל חמתיה ולא נפל, אמר: עכן בית, רבי אבהו הנה יתיב ומתנא בהדא בנישתא מדוכתא דקסרי, קמא חד בר נש דטעין חדא קטיטא ואול למימחי חבריה, קמא מוזיקא קאי בתריה דטעין קטיטא דפרזלא קם וצריה, אמר ליה: מה את בעי קטיל חביריך, אמר ליה: בהדא בר נש קטיל חבריה, אמר ליה: הא מוזיקא קאים בתריה דטעין קטיטא דפרזלא, את מחי ליה בהדא, והוא מחי ליה בההיא ומת, רבי יוחנן הוה מפקד לספרייא ומתנניא דלא ליהוון טעונין **ערקתא** **מינוקיא באילין יומי, רבי שמואל בר נחמני הוה מפקד לספרייא ומתנניא דיהוון מפטריין רב טלאי בארבע שיעין**.**

זאתו ארבע שעות, שבהן קטב מרירי שולט, פן יבאזו להכותן: טלאי. פירוש ילדים:

מתנות כהונה
 ראה איש אחד נושא בידו מקל של עץ, והלך להכות חבירו, ראה רבי אבהו מוזיק אחד עומד מאחורי אותו איש, ובידו מקל של ברזל, עמד רבי אבהו ותפסו והפליר בו שלא יכנו, ואמר לו מה אתה רולה להרוג את חבירך, ואמר לו וכי בזה שהוא עץ קטן, יכול אדם להרוג חבירו, אמר לו מוזיק אחד עומד בידו מקל של ברזל, אתה תכנו בזה שצידך, והוא יכנו בלוחו שבידו, וימות. ובפרשת נשא ישנו קלת בסגנון אחר: הכי גרסינן קטל חבריה אמר ליה הא מוזיקא קאים טעין קטיטא דפרזלא את מחי ליה ברי: הוה מפקד ברי. היה מזה למלמדים עם התינוקות מקרא ומשניות, שלא ירימו אפילו רעוה, להכות בו התינוקות, באלו ימים שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: הכי גרסינן **טעונין ערקא על מינוקיא: ערקא**. פירוש רעוה, כדאמר (סנהדרין ע"ד, ז) ערקתא דמסאלת: **דיהוון מפטריין ברי**. שיפטר התינוקות, ולא ילמדו עמהם בזאתו ארבע שעות, שבהן קטב מרירי שולט, פן יבאזו להכותן:

ליקוטים
 בשבעה עשר בתמוז וחמשה דברים בתשעה באב, וזה בין המלרים, דהיינו בין חמש מלרים, דהם חמש כפולות, דמיטוטי מלרים שנים, חמש כנגד חמש, כמאן שהיה, חמש מלד זה וחמש מלד זה ואלון כמות. כמות המדרש שגביא סיפר לנו בחוקך ובחוקך מעלת ישראל ומשיבות לפי ה' יתברך, עם היות ששנו ופשטו כמו שהקדים הפסוק צמיו עונות גדולי הערך, על כל זה הולך למיטע טבת והזמן המוכן לפורעניות כדי שיכלו האויבים להשיג ולכבוש אותם, שהוא בין י"ח בתמוז לתשעה באב, דללו בשאר ימות השנה לא יכלו למו וענף יוסף מהדורא קמא בשם ספר לחם דמעשה:

מסורת המדרש
 לה. ילקוט האזינו רמז תקמ"ה כל הענין:
 לו. פסחים דף ק"א.
 במדבר רבה פרשה י"ב. שוח"ט מזמור י"א. תנחומא סדר נשא ס"י כ"ג. ילקוט תהלים רמז תמ"ב:

אם למקרא
 ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה קטיל לכה רגלך ונתן ה' לך שם לב רבו וכליון עינים ונאבון נפש:
 (דברים תתס)
 מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים:
 (תהלים צא:)

שינוי נוסחאות
 (כט) רבי אבא בר כהנא ... אמר: דהוא גזיו סוגיא דטיהרה. הוסיף א"א לפני זה: וילמה קרי ליה קטב: דהוא גזיו סוגיא דטיהרה ... ורבי לוי אמר: דהוא גזיו סוגיא דיומא. מ"כ החליף "דטיהרא" עם "דיומא", אבל המדפיסים לא שמו על לב, וברש"ש העיר על זה: מה את בעי קטיל חביריך. צ"ל "חברך" (לי יחיד), וכן היה בדפוסים הישנים: ערקתא מינוקיא באילין. בספרים הישנים היה כתוב "טענין ערקא על מינוקיא והגיה מ"כ: "טענין ערקא על מינוקיא באילין". ואף א"א הגיה כעין זה: דיהוון מפטריין רב טלאי. יחבת "רב" ליתא בספרים ישנים, ונראה מיותר:

והוא כהן ויהיה היובל, כנגד חמש, כמאן שהיה, חמש מלד זה וחמש מלד זה ואלון כמות. כמות המדרש שגביא סיפר לנו בחוקך ובחוקך מעלת ישראל ומשיבות לפי ה' יתברך, עם היות ששנו ופשטו כמו שהקדים הפסוק צמיו עונות גדולי הערך, על כל זה הולך למיטע טבת והזמן המוכן לפורעניות כדי שיכלו האויבים להשיג ולכבוש אותם, שהוא בין י"ח בתמוז לתשעה באב, דללו בשאר ימות השנה לא יכלו למו וענף יוסף מהדורא קמא בשם ספר לחם דמעשה:

חידושי מהר"ל
 [ל] תפקידן. עיין מהמות כהונה. ונראה לי שניהו חכמים בלשון תפקיד, לומר שהענין גזרת המלך, שיהיה מוכר ופוקד לזונו, ללמד קיום המין בעולם, ואף על פי שאינו רואה, וכמו שאמרו צבראשית רב (בג, ה) יניסוף רב כו', בין שאינו רואה ממאה וכו', רמז למפרשי ימים כו'. גם ירמז למה שכתב הטור (אורח חיים סימן רמ), הכונה הרשונה לקיום מות פקודת המלך: לא היו ארזים בבבל. שהארז חין דרכו לגדול במקום מים, כמו שאמרו בסנהדרין (קו, א), עיין שם בפירוש. ובבל שוכנת על מים רבים, טובעתי ולא יבשתי (תענית ג', א): מבלי בורגנין, מבלו בו. כן נרדף לומר. והן חושבי העקרונים בורגנין, ודומיא דבולטיטין שהן הנכדסים שזיכורם. אבל המעורר הביא גם כן הגירסא בורגנין: ונעשו בורגנין. משמע שפרש גנות מענין דוג. ועיין מה שכתבתי לקמן פרשה ד, אות ה (סימן יא), בסעיפתא דשמיא:

משנת דרבי אליעזר

[ל] ונעשו בורגנין. פירוש שפניהם נהפך לירקון כמראה דורגן. ולפירוש המתנות כהונה אינו דבר והיפוכו:

[ל] [לא] תפקידן. פקידת עונותו בזונו, כמו שנאמר ופקדת נוך, וכדמפרש: בופרית. בערוך (ערכ קרט השלישית) גרם קרטיה, ועיין שם (מתנות כהונה): לכאן. לארץ ישראל: היו שמחים בו. על שזקשו תפקידן להיות מורכבים ומאריזים שבארץ ישראל (מתנות כהונה): אפילו דרכים מבקשין תפקידן. דבר שהוכנו לכך: מבלי בורגנין. בני אדם הדרכים צדקים קטנים על הדרכים לשמרה: מבלי בולטיטין. חילנות הגטועים על לדי הדרכים להיות ללל לעוברי אורח. והכוונה שדרכי לון אינם דרכי חול שיקון, ששממו מאין בורגנין ובולטיטין, אבל תפקידם הוא דרך הקודש לעלות זה אל הר בית ה', וצוה נקראו שוממין על כי חללו באי מועד, ואף כי נשאר שם בורגנין ובולטיטין בכל זאת הדרכים שוממים ואצלות, כי נחסר להם תפקידם: אלו תלמידי חכמים שהיו נאים בבתולות. פירוש שהיו נאים במראה הפנים, על דרך חכמת אדם תאיר פניו, ונעשו אחר כך מחמת הלאות כדוגם, שפניהם נהפך לירקון כמראה הדוגם היינו השמנה (משנת דרבי אליעזר): הבורגניטין. פירוש היועלים והשירים שהן נאים ככבוד ומעלה כבתולות המכובדות פיניה, ונעשו אחר כך שטיפך כנשים הנוגות בשלותן (יפה ענף): עד שהגו. המסו והסירו, כמו דלת אחר הגו סיגים מכסף (מתנות כהונה):

[ל] דרכי תפקידן. פקידות עונותו בזונו, כמו שנאמר ופקדת נוך, כדמפרש ואזיל: בופרית. בערוך (ערכ קרט השני) גרם קרטיה, ועיין שם: הכי גרסינן אפילו ארזים מבקשין בו. ועיין מזה בערוך ערך נסן: לכאן. לארץ ישראל: היו שמחים בו. על שזקשו תפקידן להיות מורכבין מאריזים שבארץ ישראל. וכהאי גוונא איתא צבראשית רבה פרשה מא, ובמדבר רבה פרשה ג: הכי גרסינן בערוך (ערכ ברגן ועי' ערך בלויט) מבלי בורגנין מבלי בולטיטין. ופירש בורגנין בני אדם הדרכים צדקים קטנים, כעיים

ל] מעשה בכלבא אחת בופרית. עיין במתנות כהונה, וזה לשון הערוך (ערכ קרט השלישית) מעשה בכלבא אחת קורטיה שנתה לראש הסלע ושמה שם ארזה. אמר בנימין (ומפסיחא) פירוש בלשון ויני גבן קטן וקלר, וצוטחאחות כבוד בופרית שנתה, עד כאן לשונם: במתנות כהונה אפילו ארזים מבקשין תפקידן ועיין מזה בערוך ערך נסן. בערוך ערך ארז הביא הגמ' (שבת קנ, א) ארזי ואשוחי, עיי ארזים וברזשים. ובערך אשוחי הביא עוד שני פירושים על המילה אשוחי, או מן אילן ששמו שוח והן יפין ומתקנין למלאכה דומיא דארזי, פירוש אחר אשוחי ארזים נקבות, ארזים (פירוש) ארזים. וכן פרש"י בשבת (סא). ובערוך ערך נסן כתב ז"ל, יתברך שם בורא כל העולם כלאונו כן ברא את הדקלים וזכר וקצה, ובלעדי השני האחד לא יליח, והאידך הוא מעשיהו, בהגיע זמן הדקל הנקצה, ומשלחן המכבדות שלה עם תמריה, ועדיין התמרין הן כדעשיה, מביאין הכפניות ומסביבין בעוקן ידה מהן, ומזממין אותן, ויורדין לה אגד, והמכבדות על תמרה מלמיות ומולאה פירות חלן, ובלבד שלא תאחר זמן אפילו חס אחד, ששם תתהלל הרכבת דקל יום אחד יפסדו פירות הדקל, ואותן התמרים שאיתרו בלא הרכבה לא יליחו, ואם ינטרכו הדקלים הרכבה יום ז' יקטן, על ששקצה' חם על ממונן של ישראל, והדבר ידוע שזריכין הרכבה בלחמו יום ז', וידוע ששם עיבור זמן אפילו יום אחד יפסדו, לפיכך אלופיני הארז מביארת טינים, מרכיבין דקלים כל היום (פסחים נה, ב), שמתקנו מותר ומקלחן אסור, וזהו טעמו בתוספתא דפסחים מרכיבין דקלים בערביי פסחים עכ"ל: אמר רבי אבדימי בו מבלי בורגנין בו. ר' אבדימי הרגיש כי בשלמה דבר שיש בו רוח חיים יתכן שיצק תפקידן, אך הדרכים דומם המה ואיך ירגישו ויתחבלו, על כן אמר מבלי בורגנין בו, והא מהמאמר ז"ל בספר הוהרר כי בחיות שכל מוזה שאדם עושה נעשה מלאך, גם הפסיעות לשלש רגלים צבירים ותשבותם וכוונתם הלב היו נצריאים מלאכים בדרכים ההם, והן הם המתחבלים

(ל) גם ברושים. וגו' מאז שכבת לא יעלה הכורת עלינו: אלא מבלי באי מועד. שארץ החיים שמחה בעושי מוות, הצאים בליון לעזות ה': זה בא ובעול. לקמן פסוק נשים בליון עינו. ועריך עינן להשוות, ואולי מדרשים חלוקים הם, ואולי גם כאן, והכוונה על הבתולה האחת שעינו אוחה, כמו שנאמר שם, וזהו מה שאמר כאן והיא מר לה, לשון יחידה על בתולה אחת:

ל [א, ד] "דרכי ציון אבלות", אמר רבי הונא: הפל מבקשין תפקידן, מעשה בכלבא אחת בופרית שעלתה לראש הסלע ושימשה עם זכר, רבי אמי אמר: אפילו ארזים מבקשין תפקידן, תדע לך ישלאל היו ארזים בבבל, ובשעלה נבוכדנצר לכאן, תלש ארזים מכאן ושתלן בבבל, וכשמת היו שמחים על מפלתו, הדיא הוא דכתיב (ישעיה יד, ח) "גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון", אמר רבי אבדימי דמן חיפה: אפילו דרכים מבקשין תפקידן, הדיא הוא דכתיב "דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד", "מבלי בורגנין מבלי בולטיטין" אין פתיב כאן, אלא "מבלי באי מועד". [א, ד] "בל שעריה שוממין", שלא היו נכנסין ויוצאין בהן. [שם] "בהניה נאנחים", שאין מי שיתן להם מתנות בהונה, כמה דאתא אומר (דברים יח, א) "ונתן לבהן הירע והלחיים והקבה". [א, ד] "בתולותיה נוגות", אמר רבי יצחק ברבי סימון: אלו תלמידי חכמים, שהיו נאים בבתולות ונעשו בורגנין, רבי שמואל אמר רבי יצחק: אלו הבורגניטין שהן נאים בבתולות ונעשו בנוגות, דבר אחר, "בתולותיה נוגות", שהיה זה בא ובעול והיה זה בא ובעול עד שהגו את מפתה, [שם] "והיא מר לה", מר לה לערותה.

מתנות כהונה
 על הדרכים, ובולטיטין חכמי ענה, הדרכים בעיירות ובכרכים: אלא מבלי בו. אלו ישראל שהיו רגילים לעלות לרגל, ואליהם היתה תלות הדרכים: בורגנין. כעטוב, כלומר לבס קצרבס המם ימם, ורש נוגות, לשון דוגם: כנוגות. כלומר כדוגם, ובערוך ערך כליון, גרם אלו הכליונים, שהיו נאים כבתולות, ונעשו נוגות, עכ"ל ולא פירשו: עד שהגו. המסו וגילו, כמה דלת אמר (משלי כה ד) הגו סיגים מכסף, וכמו והגה את מכתן (שיר השירים רבה פרשה ז פסוק ח), שפירשו המעיר וגילה, ועיין לקמן סוף פסוק כי לא יזנה (פרשה ג, כ):

ליקוטים
 על זלי באי מועד, המקיים צם קדושה יתירה בכל פת שיעלו לרגל על קדושתם הקודמת, וזהו מבלי בורגנין, בני אדם הדרכים צדקים קטנים צדיקים על הדרכים, מבלי בולטיטין (האלשיך גרם בורכסין במקום בולטיטין), חכמי ענה הדרכים בעיירות ובכרכים שאין בדבר מוזה, לא נאמר כדי שמתה אף הדרכים מתחבלין, כי לא נצברו מהם דרכים שיהיו שם, רק מבלי באי מועד, אלו ישראל אשר שם נצברו, ושם היו מלאכים שנבראו על ידי ישראל באי מועד וענף יוסף מהדורא קמא בשם האלשיך: בורגנין. ז"ל היפה ענף, בורגנין כוכות וחולטים, על שמוציא פירות, ובערוך גרם בורכסין, והם בני אדם הדרכים צדקנין עכ"ל. ולפניו בערוך (ערכ ברגן וערך בלויט) ליחא גירסא זו, וז"ל כוכת רובים קייטין בורגנין שוממי פירות ובתולות איכה מבלי באי מועד מבלי בורגנין ומבלי בולטיטין, פירוש על אדם הדרכים צדקנין עכ"ל. איך ארזים היושבים צדקנין נקראו בורגנין ולא בולטיטין: במתנות כהונה ד"ה בולטיטין חכמי העצה וכו'. כי הוא בערוך ערך בלויט, ושם הגירסא מבלי בורגנין מבלי בולטיטין, ובערוך ערך ברגן גרם בולטיטין. וככת המעריך (ערכ בלויט) וז"ל דע כי עיר המלכה כל נקראת בשלון ויני בולטיטין, ופירוש עיר המלכה עיר המלכה על קוסטנטינו, אנדרייטובולי רנה לומר עיר המלכה על אנדרייטוטם, וכן על דרך זה בדיבט שני היו קורין לירושלים בולטיטין עיר המלכה, ומתגהם היה שהחשובים המעולים והגדולים יקראו בולטיטין, כי לכבוד ותפארתה היו מיוחסים לעיר המלכה, ולא כל הרוגה ליעורו אלא עיר, ואפילו שהיה שוכן בירושלים, אם לא שיהיה בהסכמת השרים, כמו שנהגין בויניליאה שלא לכל אדם קורין ג' יעיליאמו, עכ"ל. ובערך בולטיטין כתב שקוסטנטינו נקראת בולטיטין, ועיין צען יוסף מה שפירש, ועיין מה שפירש לקמן ד"ה בולטיטין. ובמהדורא קמא פירש בולטיטין חכמי העלם למה המקומות דכרבי המתנות כהונה:

מסורת המדרש
 לו. ליקוט ישנים כמו רפ"ה:

אם למקרא

גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שקבת לא יעלה הפרת עלינו: (ישעיה יד, ח)
 וזה יתיר מושפם תהנין מאת העם מאת זכרי הנחב אמר שור אם שך ונתן לבתן הירע והלחיים ותקבה: (דברים יח, א)

זרע אברהם

מאות ארבעים ושמונה שנים, שהיו ארבעים ותשע יבנות, ואם כן היה בשנה זו כשאלו ממזרים יוצא הגדול וזה פירוש ומה שאמר יוסף (צבראשית ג, כד, כה) פקוד יפקוד וכפירוש רש"י ובפסוק וצבראשית מב, ט, רדו שמה, שהיו רד"ו שנים, (וא"כ יש מפרשים דמיתת רש"י "פקוד" רד"ו גימטריא של פקוד הוא ק"ף, יפקוד הוא מלשן חסרון, שהק"ף שנה יחסר מהארבע מאות שנה האלמר צברית בין הצברים, וישאר רד"ו, וכ"כ המגלה עמוקות שמתא, ולכאורה זה כוונתו פירוש שידע יוסף שלא יהיה רק מוסר, ועשר, מכת שמות ג', (יו וחמושים (ינאל) ועליו בני ישראל ממזרים, פירוש בסדר הויבל הגדול ילא, וזה פירוש הירושלמי כעת היה, פירוש כשהיה פת כואת, מן יליחא מזרים, כמו שהיה במברית העולם עד יליחא מזרים, שהוא שני אלפים ארבע מאות ארבעים ושמונה, אז יהיה יוצא הגדול, ילאו ישראל לחיות מן גלות, ואף שיש ללפקק, עד שהיה להם גלות בשנת חמשים, ולא בשנת ארבע מאות ארבעים ותשע, ויש לומר כרבי יהודה (א"ש השנה ט, א) ששנת הויבל עולה ללכאן וילכלאן, ואם כן בשנת ארבע מאות ארבעים ושמונה היה הויבל הגדול, וזוק הישב אחר כך מלאכי בספר חלאת בנימין, ששנה שנברא העולם היה יוצא, ובתשרי התחיל שנה

חידושי הרד"ל
 שולקין תבן בו.
 עיין לקמן אות כ'
 (סימן לט), ובזכות
 דרבי נתן (סוף פרק
 ו: אלא דמית.
 לפי שאין מליין
 המת צירושלים,
 כמו שכתב בזכות
 דרבי נתן ופרק ד
 בנפחא הינה, עיין
 שם, ובמורה כהנים
 בחוקותי ריש פרשה
 ו: וכן בטיח מהלך
 קומי ומאנו
 ביועון. אכן הוא
 גימטא פתחא:
 מן דמטין לפתחא
 בעון מדקרוניה.
 עיין לרד"ק: אמר
 ליה מני דומיני
 אימפראטור. כן
 לרד"ק. עיין מהמנה
 כונה: מופשטיה
 פירוש מלימודי, פשה
 רגיל למדרי תמיד,
 וכדלילן בדברי לודק,
 ופשט עליו מלה וכו',
 וכן כמה מקומות,
 על פי קצת השעות
 ומהו היה יכול לכוון
 כל עת כמה שעות
 ביום, שלא היה פוסק
 מסדר למדור תמיד:

אלא זה. והוא לשון שמחה: **אמר לו** וה אמרת בו. כלומר אס וה אמרת שהוא לשון שמחה, אשאלך למה שמחת, אמר לו על ששרפת האולרות, אמרתי שכל זמן שהאולרות קיימין לא ימסרו עלמין למלחמה: גשמייהון גופיהון, כלומר את עלמין: בין ווי לזה. כלומר מבין דקדוק משמעות לשון שבין ווי לזה, נילל רבי יוחנן, וקרא עליו רבי יוחנן על עלמו: ששולקין תבן. מפני הרעב: כל סמא בו. כלומר כל עיקר ושרש הדבר וסופו, אין כאן הללה רק שאלא מן העיר לפיים האויב: אפקוני. הולאמי מחוז לעיר, אפשר דהוי הללה פורתא, ואף על גב שלמעלה אמר שכעס על רבי יוחנן ובקש להמיתו, יש לומר זהו מפני שאר הצריונים עשה, אבל הוא בעלמנו נהג צו כבוד ומורא (מתנות כהונה): עבדינן בו. עשינו בנינו, שלא יאל שום אדם לחון אלל מי שמח, אמר ליה הולאמי כדמות מת שנושאין במטה ויחשבו הצריונים שאני מת: טען רבי אליעזר ברישא בו. ולא היחמו אחריים לשאת המטה, כדי שלא ירגישו שהוא חי, דזה ידוע לכל דחייא קליל ממתא, לכן נשאו מטתו תלמידי וכל נודע הדבר, ובפרק הנזקין: מהלך קומי. הלך לפניו כאלו הולך לפני מטתו: מן דמטון. כשהגיע לפתח שער העיר וכן הוא בפרק הל"א: בעי בו. ראו לדקור בו ברמחים שמה מערים הוא: שיהיו אומרים. יאמרו להשנה שבתון רבן דקרו ונהיה לשלמה לבעמינו: מן דנפקון. משילאו חוץ לשער נתנוהו במערה אחת שהיתה למת, שכן היה מנהגם שלעולם היו מכינים מערות לקבור בהם מתים לכשימותו, כדאיתא במסכת בבא בתרא: אן הוא מלכא. אנה ואיה הוא המלך, הלכו ואמרו לאספסיאנוס יהודי אחד רונה לשאל בשלומך, אמר להם יבא, משבא אמר ליה וביבא כו', כך היו שאלין בשלום המלך, ובערוך (ערך דמינו) גרס ציבי דומיני אמפרטור, ופירושו אומר חיים אל האדון: אמר ליה שאילא בו. שגום של מלך שאלת צי, ואני אין אני מלך, ומעתה ישמע המלך זאת וימית אוסו על שאני מחזיק את עלמי כמלך, אמר ליה אם איך מלך עדיין, סופך אתה נעשה מלך, שאין הבית נחרב אלל על ידי מלך, ואף על גב דאכתי לא נחרב בידי עד שבא מיטוס, מכל מקום כיון דכבר נר עליה שלש שנים ומחאה, והוא כפנא, הוא כאלו כבר נחסרה בידי (תוספות בפרק הנזקין): שנאמר והלבנון בו וכדאיתא בגמרא שם (גיטין נו, ב) ואין לבנון אלל בית המקדש כו', ואין אדיר אלל מלך כו', עיין שם: נסבורו בו. לקחוהו לרבי יוחנן ונתנוהו לפנים מן שבעה חדרים, שהיו שבעה חדרים זה לפנים מזה, ונתנוהו בשביעי הפנימי שהיה שם תוך מלך, והיו שאלים אותו כמה שעות צלילה והגיד להם, וכן כמה שעות ציוס ואמר להם: מפשוטיה. מחזרת תלמודו היה יודע כמה שעות, שהיה ידוע לו שבעה אחד יכול לחזור כך וכך דפין או הלכות:

אמר ליה: למה אמרת ווי, אמר לו: לא אמרתי ווי אלא זה אמרי, אמר ליה: זה אמרת, ולמה אמרת זה, אמר ליה: דאוקדת בל אוצרייא, ואמרת: דכל זמן דאוצרייא קיימין לא יהיבין גשמייהון למיעבד קרבא, בין ווי לזה נמלט רבן יוחנן בן זבאי, וקרא עליו (קהלת ו, יב) "ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה", לאחר ג' ימים יצא רבן יוחנן בן זבאי לטייל בשוק, יוראה אותם ששולקין תבן ושותין מימיו, אמר: בני אדם ששולקין תבן ושותין מימיו, יכולין לעמוד בחיילותיו של אספסיאנוס, אמר: כל סמא דמילתא ניפוק לי מהכא, מיישאלך ואמר לבן בטיח: אפקוני מהכא, אמר ליה: עבדינן בינינן דלא יפוק בר נש מהכא אלא דמית, אמר אפקוני בדמות דמית, טען רבי אליעזר ברישיה, ורבי יהושע ברגליה, וכן בטיח מהלך קומי, מן דמטון בעון מודקריניה, אמר להו בן בטיח: כך אתם רוצים, שיהיו אומרים מת רבן ודקרוהו, בין דאמר להו כך שבקוניה, מן דנפקין מן פילי, טענוניה ויהבוניה בחד בית עולם וחרו למדינה, נפק רבן יוחנן בן זבאי לטייל בחיילותיו של אספסיאנוס, אמר לו: אן הוא מלכא, אלוין ואמרו לאספסיאנוס, חד יהודי בעי למישאל בשלמך, אמר להו: ייתי, מן דאתא, אמר ליה: וביבא מארי אמפרטור, מייאמר ליה: שאילא דמלך שאילת בי, ואנא לית אנא מלך, וכדו שמע מלכא וקטיל להווא גברא, אמר ליה: אם לית את מלך סוף את מליך, דלית הדין ביתא חריב אלא על ידי מלך, שנאמר (ישעיה ו, לד) "והלכנון באדיר יפול", נסבוניה ויהבוניה לגיו מן שבועה קנקלין, והוון שאילין ליה במה שעין בליליא ואמר להו, במה שעין ביממא ואמר להו, מנן הוה ידע רבן יוחנן בן זבאי, מפשוטיה, אמר ליה למה גרסין: אלא זה גרסין. והוא לשון שמחה, אמר לו וה אמרת בו. כלומר אס וה אמרת שהוא לשון שמחה, אשאלך למה שמחת, אמר לו על ששרפת האולרות, אמרתי שכל זמן שהאולרות קיימין לא ימסרו עלמין למלחמה: גשמייהון גופיהון, כלומר את עלמין: בין ווי לזה. כלומר מבין דקדוק משמעות לשון שבין ווי לזה, נילל רבי יוחנן, וקרא עליו רבי יוחנן על עלמו: ששולקין תבן. מפני הרעב: כל סמא בו. כלומר כל עיקר ושרש הדבר וסופו, אין כאן הללה רק שאלא מן העיר לפיים האויב: אפקוני. הולאמי מחוז לעיר, אפשר דהוי הללה פורתא, ואף על גב שלמעלה אמר שכעס על רבי יוחנן ובקש להמיתו, יש לומר זהו מפני שאר הצריונים עשה, אבל הוא בעלמנו נהג צו כבוד ומורא (מתנות כהונה): עבדינן בו. עשינו בנינו, שלא יאל שום אדם לחון אלל מי שמח, אמר ליה הולאמי כדמות מת שנושאין במטה ויחשבו הצריונים שאני מת: טען רבי אליעזר ברישא בו. ולא היחמו אחריים לשאת המטה, כדי שלא ירגישו שהוא חי, דזה ידוע לכל דחייא קליל ממתא, לכן נשאו מטתו תלמידי וכל נודע הדבר, ובפרק הנזקין: מהלך קומי. הלך לפניו כאלו הולך לפני מטתו: מן דמטון. כשהגיע לפתח שער העיר וכן הוא בפרק הל"א: בעי בו. ראו לדקור בו ברמחים שמה מערים הוא: שיהיו אומרים. יאמרו להשנה שבתון רבן דקרו ונהיה לשלמה לבעמינו: מן דנפקון. משילאו חוץ לשער נתנוהו במערה אחת שהיתה למת, שכן היה מנהגם שלעולם היו מכינים מערות לקבור בהם מתים לכשימותו, כדאיתא במסכת בבא בתרא: אן הוא מלכא. אנה ואיה הוא המלך, הלכו ואמרו לאספסיאנוס יהודי אחד רונה לשאל בשלומך, אמר להם יבא, משבא אמר ליה וביבא כו', כך היו שאלין בשלום המלך, ובערוך (ערך דמינו) גרס ציבי דומיני אמפרטור, ופירושו אומר חיים אל האדון: אמר ליה שאילא בו. שגום של מלך שאלת צי, ואני אין אני מלך, ומעתה ישמע המלך זאת וימית אוסו על שאני מחזיק את עלמי כמלך, אמר ליה אם איך מלך עדיין, סופך אתה נעשה מלך, שאין הבית נחרב אלל על ידי מלך, ואף על גב דאכתי לא נחרב בידי עד שבא מיטוס, מכל מקום כיון דכבר נר עליה שלש שנים ומחאה, והוא כפנא, הוא כאלו כבר נחסרה בידי (תוספות בפרק הנזקין): שנאמר והלבנון בו וכדאיתא בגמרא שם (גיטין נו, ב) ואין לבנון אלל בית המקדש כו', ואין אדיר אלל מלך כו', עיין שם: נסבורו בו. לקחוהו לרבי יוחנן ונתנוהו לפנים מן שבעה חדרים, שהיו שבעה חדרים זה לפנים מזה, ונתנוהו בשביעי הפנימי שהיה שם תוך מלך, והיו שאלים אותו כמה שעות צלילה והגיד להם, וכן כמה שעות ציוס ואמר להם: מפשוטיה. מחזרת תלמודו היה יודע כמה שעות, שהיה ידוע לו שבעה אחד יכול לחזור כך וכך דפין או הלכות:

מסורת המדרש
 מ. דר"ל סוף פרק ו:
 מא. דר"ל פרק ד:
 מב. ליקוט ישעיה
 רמז קפ"ד:

אם למקרא
 כי בצל תקבמה בצל
 הקפה ויתרון דעת
 התקפה תתיה בעליה:
 (קהלת ו: יב)
 ונפך סבבי העיר
 בפרק ו והלכנון
 באדיר יפול:
 (ישעיה יג:)

שינוי נוסחאות
 וכן בטיח מהלך
 קומי. הוסיף א"א
 כאן "ומנוהי ביעין".
 והביאו רד"ל: וביבא
 מארי אמפרטור.
 כתבו המפרשים
 שצ"ל כנוסח דאיתא
 הערוך: "ביבי
 דומיני אמפרטור",
 דהיינו Vive domine
 imperator בלע"ז,
 ובנוסח בובר הוא
 מתורגם ארמית "חי
 מרי מלכא":

זרע אברהם

כמו כן הקבוצה היתה מעטלה למשה, יזרע את השריפה של אליהו, וזרע את דכתיב (דברים לד, ו) ולא ידע איש קבורתו, פירושו אם נקבר במקום זה, אלל אין פירושו אם מת או נשאר חי. ואם כן הולל ואמר רב נתחנן שמו שמיטין ויבולות צביות שני, וסבר קדושה רשאוה קדשה לעמית, שמת מינה דסבר שהלרון נגנו ממקומה, ואם כן על כרחך שהגינה טובה משריפה של אליהו, אם כן על כרחך שמשנה נקבר, השתא הקשה המין לר' אבהו, כי קבר למשה במאי עבל. וזה שאל המין אמר כך, כל הגוים חלין נגדו, אחס נמי ערבתין צדיקה, לפי דאיתא בנביא, דבי אליהו, שאל האי מין, כתיב (ירמיה ז, י) בכל (וחכמי הגוים וכלל) מלכותם מאין מלכותם, ואם כן יש לומר שישאל קם, מנו שאלו חכמינו ז"ל בני משה, ולא קם נביא בישאל כמה דבריס לר', הוה צלומת קם וזה בלגט, ומיכן לו רבן גמליאל בלמת כך הוא מישאל ש כמוהו, על דרך שאמרו חכמינו ז"ל ומשך קטן עי, צ הקדוש ברוך הוא גזיר וליק מבטלו, ואם כן הולל וסבר ל' רב קרא כפשוטא, ואם

מתנות כהונה
 שהיתה למת, וכך היה מנהגם, שלעולם היו מכינים מערות לקבור בהם המתים לכשימותו, כדאיתא במסכת בבא בתרא: אן הוא מלכא. אנה ואיה הוא המלך, הלכו ואמרו לאספסיאנוס יהודי אחד רונה לשאל בשלומך, אמר ליה יבא, משבא אמר ליה וביבא כו', כך היו שאלין בשלום המלך, ובערוך ערך דמינו, גרס ציבי דומיני אמפרטור, ופירש אומר חיים אל האדון, ועיין ערך אמפרטור, וערך דמינו: אמר ליה. שאלת שגום של מלך שאלת בי, ואני אין אני מלך, ומעתה ישמע המלך זאת וימית אוסו, על שאני מחזיק עלמי כמלך, אמר ליה אם איך מלך עדיין, סופך אתה נעשה מלך, שאין הבית נחרב אלל על ידי המלך: נסבורו בו. לקחוהו לרבי יוחנן ונתנוהו לפנים מן שבעה חדרים, שהיו שבעה חדרים זה לפנים מזה, ונתנוהו בשביעי הפנימי, שהיה שם תוך מלך, והיו שאלים אותו כמה שעות צלילה, והגיד להם, וכן כמה שעות ציוס, ואמר להם: מפשוטיה. כלומר מנלמו ברוב חממתו ובציקאותו בעשעי העתים, או סוד ליריאוי, כדאיתא בפרק קמא דמסכת סוטה (ד, ב) גבי בן עזאי לענין שיפור ציאה. ועיין לעיל בסדר גשא פרשה ע: מפשוטיה. מחזרת תלמודו, ולשון זה רגיל בספר זה, כדלקמן פשוט עליה מאה פרקין, ושמתיה עוד פירושים שונים, והשומע ישמע:

אבהו שהלרון נגנו, ואם כן על כרחך שמשלות משה עדיף מאליו, מדכתיב ולי קם, ולא נאמר לו הא הדיק דאיתא בנבא דבי אליהו שנמלכתי קם, שאלוהו נשך ונעשה מלך, רק קרא כפשוטא, ואם

חידושי הרד"ל
 בהדא גופנא.
 בעיר שמה גופנא
 בארץ ישראל, כדאיתא
 בצרכות (מד, א):
 לפולא מערבאה
 דאולא ללוד. כמו
 שנינו רש פרק ה'
 דמטער שני (מ"ב, לוד
 מן המערב:
 ❦

לבתר תלתא בוי. ואחר שלשה ימים אלו הלך אספסיאנוס ורחץ את עלמו ותחת גפן אחד, או בהדא גופנא פירושו צנהר שזמו גופנא, ועיין לקמן פסוק בלע ה' ולא חמל, שכתבתי שם צנס היפה מראה שמקום י' שזמו גופנא, משרחן ועלה היה נוטל ומנעלו אחד, בל לו בצורה שמת נירון והמליכוהו בני רומי עליהם, ורעה לנטול המנעל האחר ולא נכנס רגלו במנעלו, שלח והביא את רבי יוחנן, ואמר ליה האין אתה יכול לומר לי כל הימים העוברים לבשתי שני המנעלים, והיו רגלי נכנסים בהם, ועתה אחד נכנס והאחד אינו יכול ליכנס, אמר ליה בצורה טובה תבשרת כו' מה נעביד בוי. מה נעשה שיכנס מה נעביד בוי. אמר לו הו' פה בן אדם שאתה שונא לו, או שפשע כנגדך, יעבור לפניך ובשרך שחי, פירוש ישל, כמה דאת אמר שחי ונעבורה: ורוח נבאה תיבש גרם. וכאשר תירא רוחך מחמת השונא תיבש העלם שלך (רש"י): התחילו מושלים לפניו משלות. כלומר לתפוס לרבן יוחנן בן זכאי, כלומר שהוא וסייעתו היה להם לשבור חומות העיר ולבא אל המלך להביאו אל העיר, והשיב להם שכן הוא יותר טוב להניח החומה אולי יתפייסו גם הבריונים ועיין בפרק הג'ל': חבית שקינן בו נחש. והדמיון הבריוני הם הנחשים, וחומת העיר הוא החבית (מהרש"א): פנגר הוא. היה הדוכס של הערביים: הורגין בוי. ובעיני המלך היה נראה יותר טוב דברי רבן יוחנן בן זכאי, ולפיכך הרשעה לשאול שאלה כדלקמן: כל מגיריאי בוי. כל השכנים העושים רעה לשכנים הם עושים, והערביים שוכנים סביב לארץ ישראל: עד דלית בוי. כלומר לא די לך שאין אתה מלמד עלינו סניגוריא, פירוש מליצה טובה, אלא שאתה מלמד עלינו דבר קטרוג, אמר ליה לטובתכם אני רואה ומתכוין, שכל זמן שביט זה, ראה לומר הביט המקדש קיים המלכות מתגרין צכס: לעקל בוי. כך היה למשל צפיהם, פירוש הלכ יודע אם כוונתך לקשור ולתקן או לקלקל, וכן הוא (צפ"ק) וצפ"ג] דסנהדרין (כו, א), ועיין שם: שאל לי בוי. שאל ממני שאלה ואני עושה אותה, אמר ליה אני חפץ ממך שתיח העיר הזאת ותלך לך ממנה: אמר ליה בוי. כלומר וכי צבציל זאת המליכוני שאניח אותה, והלא לא המליכוני אלא כדי שאכבש אותה, אלא שאל ממני שאלה אחרת ואני אעשה לך, אמר ליה אני חפץ שתיח שער המערבי שהוא הולך ללוד, וכל מי שיואל ממנו עד ארבע שעות על היום יהיה נשאר להללה. משנכבשה אמר ליה אם יש לך מי שהוא אוהבך, או בן אדם שהוא קרוב לך, שלח לו והביא אותו, טרם שיכנסו החיילים ושוב אין בידי לעכס: לאפוקי. להוילא:

לבתר תלתא בוי. ואחר שלשה ימים אלו הלך אספסיאנוס ורחץ את עלמו ותחת גפן אחד, או בהדא גופנא פירושו צנהר שזמו גופנא, ועיין לקמן פסוק בלע ה' ולא חמל, שכתבתי שם צנס היפה מראה שמקום י' שזמו גופנא, משרחן ועלה היה נוטל ומנעלו אחד, בל לו בצורה שמת נירון והמליכוהו בני רומי עליהם, ורעה לנטול המנעל האחר ולא נכנס רגלו במנעלו, שלח והביא את רבי יוחנן, ואמר ליה האין אתה יכול לומר לי כל הימים העוברים לבשתי שני המנעלים, והיו רגלי נכנסים בהם, ועתה אחד נכנס והאחד אינו יכול ליכנס, אמר ליה בצורה טובה תבשרת כו' מה נעביד בוי. מה נעשה שיכנס מה נעביד בוי. אמר לו הו' פה בן אדם שאתה שונא לו, או שפשע כנגדך, יעבור לפניך ובשרך שחי, פירוש ישל, כמה דאת אמר שחי ונעבורה: ורוח נבאה תיבש גרם. וכאשר תירא רוחך מחמת השונא תיבש העלם שלך (רש"י): התחילו מושלים לפניו משלות. כלומר לתפוס לרבן יוחנן בן זכאי, כלומר שהוא וסייעתו היה להם לשבור חומות העיר ולבא אל המלך להביאו אל העיר, והשיב להם שכן הוא יותר טוב להניח החומה אולי יתפייסו גם הבריונים ועיין בפרק הג'ל': חבית שקינן בו נחש. והדמיון הבריוני הם הנחשים, וחומת העיר הוא החבית (מהרש"א): פנגר הוא. היה הדוכס של הערביים: הורגין בוי. ובעיני המלך היה נראה יותר טוב דברי רבן יוחנן בן זכאי, ולפיכך הרשעה לשאול שאלה כדלקמן: כל מגיריאי בוי. כל השכנים העושים רעה לשכנים הם עושים, והערביים שוכנים סביב לארץ ישראל: עד דלית בוי. כלומר לא די לך שאין אתה מלמד עלינו סניגוריא, פירוש מליצה טובה, אלא שאתה מלמד עלינו דבר קטרוג, אמר ליה לטובתכם אני רואה ומתכוין, שכל זמן שביט זה, ראה לומר הביט המקדש קיים המלכות מתגרין צכס: לעקל בוי. כך היה למשל צפיהם, פירוש הלכ יודע אם כוונתך לקשור ולתקן או לקלקל, וכן הוא (צפ"ק) וצפ"ג] דסנהדרין (כו, א), ועיין שם: שאל לי בוי. שאל ממני שאלה ואני עושה אותה, אמר ליה אני חפץ ממך שתיח העיר הזאת ותלך לך ממנה: אמר ליה בוי. כלומר וכי צבציל זאת המליכוני שאניח אותה, והלא לא המליכוני אלא כדי שאכבש אותה, אלא שאל ממני שאלה אחרת, ואני אעשה לך, אמר ליה אני חפץ שתיח שער המערבי שהיא הולכת ללוד, וכל מי שיואל ממנה עד ארבע שעות על היום יהיה נשאר להללה, משנכבשה, אמר ליה אם יש לך מי שהוא אוהבך, או בן אדם שהוא קרוב לך, שלח לו והביא אותו, טרם שיכנסו החיילים, ושוב אין בידי לעכס: לאפוקי. להוילא:

ועיין שם: שאל לי בוי. שאל ממני שאלה ואני עושה אותה, אמר ליה אני חפץ ממך שתיח העיר הזאת ותלך לך ממנה: אמר ליה בוי. כלומר וכי צבציל זאת המליכוני שאניח אותה, והלא לא המליכוני אלא כדי שאכבש אותה, אלא שאל ממני שאלה אחרת, ואני אעשה לך, אמר ליה אני חפץ שתיח שער המערבי שהיא הולכת ללוד, וכל מי שיואל ממנה עד ארבע שעות על היום יהיה נשאר להללה, משנכבשה, אמר ליה אם יש לך מי שהוא אוהבך, או בן אדם שהוא קרוב לך, שלח לו והביא אותו, טרם שיכנסו החיילים, ושוב אין בידי לעכס: לאפוקי. להוילא:

מתנות כהונה

לבתר בוי. לאחר שלשה ימים אלו הלך אספסיאנוס ורחץ את עלמו תחת גפן אחד, או בהדא גופנא, פירוש צנהר שזמו גופנא, משרחן ועלה, והיה נוטל ומנעל אחד, בל לו בצורה, ובשר אותו שמת נירון, והמליכוהו בני רומי עליהם, ורעה לנטול המנעל האחר, ולא נכנס רגלו במנעלו, שלח והביא את רבי יוחנן, ואמר ליה האין אתה יכול לומר לי כל הימים העוברים לבשתי שני המנעלים, והיו רגלי נכנסים בהם, ועתה אחד נכנס והאחד אינו יכול ליכנס, אמר ליה בצורה טובה תבשרת כו' מה נעביד בוי. מה נעשה שיכנס גם רגל זה, אמר ליה היש פה בן אדם שאתה שונא לו, או שפשע כנגדך, יעבור לפניך ובשרך שחי. שפל, כמה דאת אמר וישעיה נא, כג שחי ונעבורה, וכדרך אומרם (חולין כז, א) במקום שש חטאו. ועיין ערוך ערך שח: מושליו בוי. כלומר לתפוס רבי יוחנן בן זכאי, לומר שהוא וסייעתו היה להם לשבור חומות העיר, ולבא אל המלך להביאו אל העיר, והשיב להם שכן הוא יותר טוב, להניח החומה, אולי יתפייסו גם הבריונים, ובפרק הנזקין מבוחר כך בהדיא, ועיין שם: פנגר. הוא היה הדוכס של הערביים: הורגין בוי. ובעיני המלך היה נראה יותר טוב דברי רבן יוחנן בן זכאי, ולפיכך הרשעה לשאול שאלה כדלקמן: כל מגיריאי בוי. כל השכנים העושים רעה, לשכנים הם עושים, והערביים שוכנים סביב לארץ ישראל: עד דלית בוי. כלומר לא די לך שאין אתה מלמד עלינו סניגוריא, פירוש מליצה טובה, אלא שאתה מלמד עלינו דבר קטרוג, אמר ליה לטובתכם אני רואה ומתכוין, שכל זמן שביט זה, ראה לומר בית המקדש, קיים המלכות מתגרין צכס: לעקל בוי. כך היה למשל צפיהם, פירוש הלכ יודע אם כוונתך לקשור ולתקן, או לקלקל, וכן הוא (פרק קמח) וצפ"ג] דסנהדרין (כו, א), ועיין שם: שאל לי בוי. שאל ממני שאלה ואני עושה אותה, אמר ליה אני חפץ ממך שתיח העיר הזאת, ותלך לך ממנה, אמר ליה כו', כלומר וכי צבציל זאת המליכוני, שאניח אותה, והלא לא המליכוני אלא כדי שאכבש אותה, אלא שאל ממני שאלה אחרת, ואני אעשה לך, אמר ליה אני חפץ שתיח שער המערבי שהיא הולכת ללוד, וכל מי שיואל ממנה עד ארבע שעות על היום יהיה נשאר להללה, משנכבשה, אמר ליה אם יש לך מי שהוא אוהבך, או בן אדם שהוא קרוב לך, שלח לו והביא אותו, טרם שיכנסו החיילים, ושוב אין בידי לעכס: הכי גרסינן דרחים או בר נש: לאפוקי. להוילא:

אם למקרא
 מאור עינים ילפח
 לב שמעיה טובה
 תדשן עצם:
 (משלי טו):
 לב ילפח יסב נהה
 ורית נבאה תיבש
 נרם:
 (שם יזב):
 ❦

שינוי נוסחאות
 אתה בשורה
 ובשרוהו. יש הרבה
 שינוי נוסחאות
 בדפוסים השונים
 במילת "ובשרוהו",
 ורובם שיבושים, וכך
 כתוב ("ובשרוהו")
 בדי אמסט ת"א
 ופפד"א, וכן כתוב
 בדי וילנא: בשורתא
 סבתא איתבשרת.
 הוסיף א"א כאן
 "ואתפטים גרמך":
 ❦